

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13.

У НОВОМ САДУ 26. МАРТА 1887.

ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАНЧАНИН.

(Наставак.)

де двору, али му се не ће,
П' онда пође у државно веће,
Да надгледа, шта се тамо ради — 170
Ал коморник устави га млади.
Исприча му та уљица мала
Пуну врећу сићушних скандала,
Тако слатко, учтиво, синовно —
Краља зане ласкање отровно,
И кад позно до савета оде,
Ал већ тамо никог од госпoде.

А кад на град паде ноћна тама —
Узаврело по дворским собама,
Ту понуде, ђаконије разне, 180
Пехари се и пуне и празне;
Један вином сухо грло роси,
Други пева, кол'ко грло носи!
Краљ весео, пије и ужива,
О народу своме и не снови;
Рујно вино пени се и резе,
Краљ повук'о, повукли витези,
Па у томе замагљеном жару
Веселом се смеју господару.
Песму пева, ко за песму мари,
Са пуни се куцају пехари. 190
Кад дружина од пијења дане,
Заоре се простране дворане;
Краљ витезе око себе љуби,
Веселога засврбеше зуби:
„Чујте, браћо, краљ говори вама!“
Они удри незграпним ногама,
Од витеза поста пука руља;
А кад једна подиже се уља,
Крунисаног да представља краља,
Такну круну, да и њу окаља: 200

Краљ се зграну, по лицу га лупи,
А он под сто, да прашину купи:
„За ту игру дајем ти и плате —
„Доле, уљо, прашина је за те!
„Хранио те, ал те нисам знао“ . . .
Па из двора рђу отерао.
„Наточимо руменике с нова,
„Да се вином спере љага ова!“
Па краљ сваком својом руком нас'о —
Мило краљу, што ј' свој понос спас'о, 210
У срце му нешто драго сиђе,
У образе врео плам униће:
„Јесте чули, дан ми овај мио,
„Нисам скоро 'вако срећан био.
„Као звуке од далеких звона
„Чујем песму с виших регијона,
„Одјек, што се о брегове лама, —
„Чујем тутањ мора од песама!
„Кад је усуд тол'ку срећу дон'о,
„Дајте амо, да повучем звоно!“ 220
Па се диже у одају ону,
Ал јест, глава замагљена клону,
Тамо амо тромом ногом шену,
Око њега соба се окрену,
Деде! Држ' се! . . . На одар се свали,
Витези се још тамо дерали,
Бадава је викао и звао:
Дан га заст'о онде, где је пао.
Ето зоре где с истока руди —
Шта ћеш, краљу, када те пробуди? 230
Сиромас је, да о срећи сања,
А ти устај, ето уживања!
Весели се, док те младост краси,
Вуци звоно, да срећу огласи! . . .
Тек јутарњи огрејали плами,

Свеже јутро к себи га домами,
 Опет свога појахао хата,
 Па се поља и шумице хвата.
 Мисли, сретан, не види га нико. 240
 Ал гле! За њим мало и велико;
 Свита дворска не да да се вара,
 Намириса, куда краљ тумара,
 Па се дигла и за краљем оде —
 Фин је носић у дворске господе!
 Ту су госпе с чипкама и вези,
 А за њима господа витези,
 Сваки коња поиграти воли,
 На руци им срчани соколи.
 Ту су друзи, што за дивљач маре, 250
 Собом воде хрте и огаре
 Онда беше уза сваког кнеза
 Лепих госпа, удворних витеза,
 Вешти име и надимак дати —
 А говором фино обртати,
 Сваком наћи и репа и рога —
 Па сипао од Господа Бога!
 А сломити младој души крила,
 То, сплеткаром, посланица била!
 Краљ се својој судбиници пред'о, 260
 Задовољно своју свиту глед'о;
 Гледа, гледа, као да их снима,
 Сад га лице, сад коса занима,
 Гледа плећа, гледа вите пасе
 И ручице, што држе кајасе,
 И ножице, што одоздо вирну,
 У хаљине кад лахори пирну.
 Краљ се зан'о, издале га моћи,
 А сећа се и јулијских ноћи,
 Кад је, можда, украј ватре стао, 270
 С ведра неба пунаи месец сјао,
 Песмом јекну околина цела,
 Песмица га млађаног запела,
 А њему се у тој јави снева:
 Девојчица славуја натпева!
 Ах, ено је, цвет на прса меће,
 Какве груди, још дивније плеће,
 Црна коса, — ох, срећнога часа!
 Свилена се хаљина беласа.
 Брже, краљу, зашто би је глед'о?
 Брже њојзи, то је твоје чедо! 280
 Груд ти гори, врели су ти даси,
 Загрли је, па пламен угаси!

А кô зашто ти љубио не би?
 Све се љуби, па просто и теби!
 Млад си, леп си, а и она млада —
 Уштедите једно другом јада! . . .
 Краљ је срце и прим'о и дав'о,

А по неко оста и крваво,
 Хтело вере и нежности за се,
 Ал мост среће под њим покрха се. 290
 Откуд отпор тим малим мравом,
 Кад љубави краљ заиште главом?
 Женско срце од најјачег града
 Блеск и сила као сан овлада . . .
 У љубави би му први цвете
 Једно нежно, умиљато дете;
 Око мило у сузама грезне,
 А та суза за љубављу чезне;
 Лице бледо, а вазда се смеши —
 Аох, краљу, што ли се огрешо! 300
 То је чедно и нежно и болно,
 Речцу једну — па је задовољно . . .
 Још сироту гризла бољка дуга,
 А већ краља занела је друга;
 Мисли, јадна, у среди је неба,
 А већ краљу срце се колеба:
 То вам беше нека жена ретка,
 Од пелена и од мирис-цветка,
 И љубити и мрзити знала,
 Док је такнеш — на бранич је стала; 310
 Када љуби, престајала не би;
 Згрешити ли јој — тешко ли си теби!
 Око чела косица јој врана,
 У њој рубин к'о румен с усана;
 Гарав образ у срце те плени,
 На њему је мало и румени;
 Бела, нежна ручица јој мала,
 Ал најбешњег коња би стишала;
 На власт често засврбе је длани,
 А душа јој — да вам срце рани. 320

Слатки ли су краљу часи ови,
 Слатка јава, а још слађи снови!
 Врелу љубав ништа му не мути,
 Па шта чека — зашто звоно ћути?
 Ил га више та љубав не дражи —
 Па што онда промене не тражи?
 Слаба душа једним путем гмиже,
 А богату нови занос диже.
 Та за краља једна љубав није,
 Нек к'о сунце на све стране грије! 330
 А што му је баш до једне стало?
 Лептир сваком цветку слети мало,
 Па и он ће лепотице тако,
 Ох, љубиће, али лако, лако!
 Једној косу, другој сузно око —
 Ал ни једну страсно и дубоко.
 Краљ ужива, мало се одмара —
 Ал шта ли се народ разговара?
 Сви шапућу, све се чуди живо:

„Та зар још се није наужив’о? 340
 „Ваља, богме, одужити дуга —
 „Задње ј’ време, да потражи друга;
 „Мудра жена горки живот слади,
 „А и престо да нам се подмлади.“

Сад и дворски песник прену,
 Стихова се својих лати:
 „Кад ли ћеш нам, господару,
 „Већ краљицу једном дати?
 „Ова страсна уживања
 „Сваки дан се више коте — 350
 „Немој с тобом, господару,
 „Да угине цвет лепоте.
 „Узабери један цветак,
 „Који ти је срцу мио,
 „Пре него ти снага клоне,
 „Пре него си остарио!
 „Има доста царских кћери,
 „У мираз ће царство дати, —
 „Коју оком ти погледиш, 360
 „За тобом ће уздисати.
 „Не дај срцу, моћни краљу,
 „Да те трза, да те зледи;
 „Није моћан, није јунак,
 „Који себе не победи.
 „Брак је ланац мек и злаћан,
 „Подај му се, краљу, вољно;
 „У том рошћу благом, нежном,
 „Поживећеш задовољно.
 „Па да видиш урнебеса
 „Од радости и од клика, 370
 „Кад благослов божи сиђе,

„Кад нам родиш наследника.
 „Па када се трошна старост
 „У гробницу буде свела,
 „У сину ћеш ускренути
 „Као финикс из пепела.
 „Грехота је угасити
 „Владачаку кућу стару,
 „Цео ти се народ моли:
 „Ожени се, господару!“ 380

И државни савет, не баш тако силно,
 У потпуној форми, важно и озбиљно,
 Разложио краљу, шта од њега иште:
 И „државни разлог“ и „више гледиште.“
 Па и мати црква, која је од Бога...

„Добро, да се женим; ал реците кога?“

На те краљске речи разне чујеш гласе,
 Сваки их озбиљно „узео преда се“.
 Није, богме, лако ту савета дати,
 Ко би мог’о оно, што ј’ најбоље, знати? 390
 У оне је блага и херцештво прида,
 Али све за наго, — та далеко зида!
 Ова ће у мираз краљевство донети,
 Ал се с њоме не да ништа започети.
 И још две принцесе лако би се нашле,
 Ал су, богме, давно у године зашле.
 Ал шта да се дуго око тога пеку —
 Изабраше, најзад, богомољку неку.
 Далеко од света, у свечаном миру —
 Одрасла у неком женском манастиру, 400
 Па више о цркви и о небу сања —
 Није јој до власти и до крајевања.

(Наставиће се.)

МАГДАЛИНА.

СЛИКА ИЗ ВЕЛИКОВАРОШКОГ ЖИВОТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Мдем на забавиште код Шперла. Управо, одох онамо радозналом једном пријатељу свом за љубав, који први пут беше у Бечу а хтеде да се упозна са сваковрсним бојама великоварошког живота. Водио сам га горе доле по оним дворанама; гледао је, како оне девојке тамо раскалашно играју и како се још раскалашније чаште. Беше тамо разних призора, са своје бујности и разуданости са свим нових и непознатих мом пријатељу.

Искрено да кажем, мене те забаве не занимају никако. Главно особље управо жалим. Та ко га и не би жалио! Оне бледе а набелене појаве, изнурене од потњег бапчења и гла-

довања преко дана, оно усиљено радовање, они промукли усклици, оно наметљиво кокетовање — све то утиче врло немило на мене. Изгледа ми, као што је и у ствари, да су то све само разни начини, да се дође до вечере, до шампањца и до наплаћене љубави.

Не поричем, да ме је често посматрање таквих призора већ отупило; осећао сам се, као да ми је покварен желудац, те му не годи више ама никакав зачин. Уз то је ваздух у тим дворанама врео, загушљив. Они разни вештачки мириси изгубе већ после поноћи своју снагу — по дворанама се осећа немио задај, који прилеже на живце као нека мемла а плућа нај-

несносније дави. Па онда, свет је тамо врло мешовит, нестапап, пуст, разуздан и на послетку и пијан; мора се човек за иста пићем забунити, ако баш хоће да се поле добро осећа.

Да се мало освежим, одем у горњу дворану. Ту нађох мало света; већина је доле играла. Седнем за сто, запалим цигарету и паручим црна вина. Свог сам друга оставио доле; играо је тамап.

До мог стола седи девојка, пред њом чаша пива, у пола празна; видило се, да јој не прија. Обучена је доста лепо, управо смишљено, да дражи: руке до пазуха голе, груди незастрте; око врата низ лажна бисера. Очешљана је кокетно, као дечко.

Упаде ми у очи израз њеног лица: плаве, велике очи са дугим трепавицама, црно бојадисане обрве, ниско чело са узаном бором од горе до доле. Нос правилан, али му се ноздрве једнако нишу, као да не могу да се доста нагутају ваздуха. Уста омања са нарумењеним уснама. Образи набељени а белило се, које од запаре које можда од играња, почело љуштити с њих. Да сам дошао угрејан са теревенке, за цело бих нашао, да је прекрасна; али овако...

По кад кад се озбиљно, врло озбиљно загледа преда се; чинило ми се тада, као да јој мисли нису ту. Но одмах за тим подигне нагло главу и с усиљеним осмехом погледа овамо онамо, па наравно, и на мене. Не беше никако ванреднијег израза на том лицу, никако, па ни обичне наметљивости.

Премисљао сам неко време, да ли да се упустим с њом у разговор, но знајући, куд воде обично такви, предомислио сам се свагда. Ипак ми се натури прилика, да је ословим.

Неки пијан гост, са рукама у џеповима од чакшира и са заваљеним цилиндром, добатрга до њеног стола и превали јој чашу. Пиво се проспе и поцури јој на хаљину. У свом веку пећу заборавити очајни израз на њеном лицу: све на њему одаде, да јој је то најбоља а можда и једина хаљина. Гледах је, како с тешком муком задржава сузе, сузе једне изгубљене.

Пијани гост одбатрга даље и остави бедну, да с невољом својом изађе сама на крај.

Мене чудновато текну тај призор; ословим је. У први мах ме није чула: брисала је хаљину, по кад по ново подигох свој глас, погледа ме зачуђено и одмах приступи мом столу. Не бејаш баш усхићен, што ми се придружила; но да прикријем своје незадовољство, понудим је чашом вина. Не пије. Понудим је вечером.

Вечерала је већ код куће. Играти не хтедох опет ја. Тако остадосмо за столом и почесмо разговор.

Глас јој је мек, управо малаксао; док је говорила, прелазила је често марамом преко усана, али само овлаш; остали гости као да не беху више у дворани — мене је само гледала и мени је говорила.

Не чух од ње обичну приповест таквих девојака; у опште она о себи и не говораше; мени изгледаше пре, као да ме посматра и мери: ко сам, шта сам и како ће се свршити разговор наш.

У неко доба ноћи прохте ми се, да идем кући. Свога пријатеља спазим у друштву са још неколико њих; решен сам дужности, помислим, устанем, платим и опростим се с комшиницом, с Магдалином.

Али не одох. Привеза ме поглед њен, у ком беше читава приповетка, тужан уздах напуштеног и изгубљеног чељадета. У мени овлада чудан расположеј — ја се на кратко решим и понудим јој пратњу своју.

На улици утицаше добротворно свеж ваздух на моја плућа; снажно сам га удихао и чисто расположен запитам девојку, да ли стапује далеко. Не баш тако близу, али ће опет боље бити, да идемо пешке, одговори ми и умота се јаче у свој огртач.

Мени већ горе у дворани упаде у очи, што не хтеде примити никакве понуде, ни јела ни пића, а овој штедњи баш се изненадих. Чудно створење, помислим у себи но оћутах.

Станемо код неке велике куће. Дворник нас пусти и ми се попнемо на четврти спрат. Лагано отвори врата и замоли ме, да идем на прстима, да се газдарица не пробуди. Кад уђосмо у собу, запали свећу и понуди ме да седнем на миндерлук.

Погледам око себе: намештај не беше лош — не беше ни њен. До прозора са густом завесом миндерлук, над њим велико огледало, пред њим лепо застрт сто са албумом. До миндерлука повелик, леп орман, на њему разне ствари, као машина, у којој се греје вода, па кутијица и два филцана; преко пута од ормана чист кревет. Што беше даље, не могах видети, јер велика завеса скриваше остали део собе.

Запалим цигарету и почнем превртати по албуму: слике обичне, само што видех једно те једно лице скоро на свакој страни а у разним положајима. Ваљда прва љубав њена, помислим.

У то спазим, како Магдалина немирно хода

и како сваки час завиркује под завесу; по одмах за тим врати се опет к мени, са задовољним осмехом на лицу.

Које неспавање, које задај и омара у оним дворанама, које пак тишина у соби — мене савлада сан и ја задремам с цигаретом у устима. Колико сам дремао, не знам, тек се у једаред тргнем. Пробуди ме ситно јецање и неке благе, тихе речи. Лагано подигнем главу: завеса беше подигнута, Магдалина клечаше на патосу, држећи у наручју детенце од тако две-три године.

— Немој, синко, плакати, пробудићеш оца, говораше Магдалина благо.

— Ја сам гладан, јецало је дете.

— Чекај, док отац оде. Онда ће нам оставити новаца и ја ћу ти купити, што год хоћеш. Ево ти, синко, мало воде! Напи се, па спавај! Молим те, синко, спавај! Ти си моје чедо, ти си моја душа; али само спавај!

И детенце, за цело научено, да у свако доба слуша, леже опет на постељицу своју и као да је одмах и заспало.

Магдалина се сад подиже нагло, окрене се — ја сам стајао пред њом. Разумела ми је поглед, и оне сузе, које се силом зауставише у дворани тамо, потекоше сад бујно низ набелене образе њене. Није требала ни речи да ми каже; знао сам и тако, да је преда мном несретно створење, које се жртвује и продаје, само да одрани детенце своје. У мени овлада бољи осећај; ћутке положим повећу суму на сто, рукујем се с њоме и удалим се нагло из одаје.

Кад бежах на улици, свитало је већ по мало. Одем кући; али заспати нисам могао никако: пред очима ми је непрестано лебдила Магдалина с детенцем у наручју. — Да ли ће моћи тако још дуго трајати?!

ДУМ АНТОН КАЗАЛИ.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

Кад се у Новом Саду славио дваестпетгодишњи јубилеум Змајованова пјевања, један од најизабранијех умова у народноме покрету у Далмацији питао ме: Што је тај Змај Јовановић? Тако ће ме у средишту књижевноме Срба угарско-хрвацкијех питати: Ко је тај Казали? Али просто и то, јер хоћеш нећеш приморје је наше и политички и географски одијелено од Угарске; али нијесам ни ја на приморју Казалија познавао до ту скоро. Знао сам, да је пјевао, али његове пјесме нијесу ми никад до руку долазиле. Ето какве свезе душевне нас раздробљене стежу!

Ту скоро набавих Мало Златку фра Ивана Деспота и ту наћох пошјету овога младога али прерано преминушег пјесника хрвацкога код пошљеднег пјесника словинскога. Пошта, која дише из ове Деспотове пошјете прама овоме готово непознатоме пјеснику, особито млађем нараштају, и мене је надахнула и брзо се оправдала. Премећући књиге код једног пријатеља наћем три спјева Казалијева најстарија: Zlatku од г. 1856., Trista Vicaћ udovicaћ од г. 1857. и Glas iz Pustinja од г. 1861., сва три засебно штампана у печатњи Браће Батара у Задру. Све ове три књижице не бијаху још ни разрезане, премда их наћох код једног Хрвата, који ми се изговарао, да му не достаје времена, да чита, и по-

нуди ми књижице, које ја радо примих. И ово је карактеристично за Хрвате далматинске, који иначе по градовима и варошима листом италијански зборе и италијанске књиге читају!

Пошто сам се са пјесником упознао, ево сам узео перо, да га прикажем и читаоцима »Стражилова.« Слика савршена неће бити, јер немам при руди него споменуте спјеве, али ћемо га и по њима довољно упознати. А нећу ни ове спјеве у цјелини изводити, јер би то захтјевало више времена и простора; него ћу само извадити по које мјесто, што ми се чини да ће карактерисати појезију Казалијеву.

* * *

Почећу редом са Златком. То је велика романца, иначе пјесничка приповијетка, пуна лирскијех бујнијех а бистријех излива, све са неисцрпнога извора вјечне љубави и материнске туге; спјев, који одиста надмаша Цвијету Пуцићеву. Отац даје Златку за недорогога.

Лјена љета! Благи дани!

Тко вас оте? Тко л' поћера?

Листки руже распршани

На крилима од шјевера?

Ова ти строфа наслућује јадну судбину Златкину, која у самоћи мртвог Гружа мисли, како ће се пакла ослободити. Овђе се пјеснику од-

мах пружа прилика, да прослави прошлост
Грушке луке и да заплаче са садашњости јој :

Гдје је твоје триста дрјева,
Славни Грузу мој?
Гдје весеља неких дана,
Гдје неукроћен гој?
Гдје је жамор, гдје је вика,
Гдје је врвећ' пук?
Ах на жалим твим се шика
Непробућен мук!
По бријезим се чемпрез тмасти,
Зелени се бор,
И бјели се из прошлости
Какав холи двор.

— — — — —
Све ј' доспјело! Тва су дјеца
К'о пред вјетром лис;
Спомена те још нарјеца —
Мрца гробни спис!...

Чини ми се читајући ову дивну пјесму истом
свијешћу и тугом до краја проникнуту, да чи-
там Стеријине елџије на Косову! Али ово је
узгредни излив патриотске свијести пјесникове;
хајдемо на главни предмет — несрећну љу-
бав Златкину.

Послије три године пакленијех тмина оба-
шја је сунце љубави праве — нађе, кога је
снијевала.

Но тко може танко да разбере,
Како љубав, што из ока никне,
У прима своје жиле стере,
У памети своје гране пружа,
Док приведе себи умрлога?
Ах љубави! Духу вјечног Творца!
О јакости недохитне моћи!
Кад растиреш твоја крила света,
И посвајаш наше слабе мисли,
Зашто срца надањем ражижеш,
Које срце не може да стигне?

Да видимо то срце :

Л'јено момче ако ј' игђе било.
Косе су му како сунца зраци,
Очи су му кд поноћно небо,
Кад модрије сјева без мјесеца
У бистрини љупка прамалећа.
Образ му је дичан у бјелилу,
У бјелилу и у руменилу,
Које му је тако замјешано,
Да не знадеш, окле ружа зене,
Ружа зене а лијер му вене.
Висок, стаса као вита јела,
Ход прикладан храброме јунаку,

Дал' над свијем памет изучена,
Тиха душа и пречисто срце.
Часом славе крвожедног боја,
Часом жалост, која се растире
Над државама славним некадара,
У пјесмама га чујеш да спомиње.

У том заносу пјесништва угледа га једном
Златка,

Угледа га и срцем заљуби,
И поблиједи и глас јој застане,
И тресе се као лист на гори,
Кад у јутро отајлијем дахом
Пред исходом милог сунца трепти.
Да ли прије, нег' га види млада,
Много прије она би виђена
И праведним срцем заљубљена:
Каква љубав аићелах, мој Боже!
Да ју светит благосов твој може!

Ево праведнога судије! Ево осветника нај-
светијег човјечијег права немилостиво погаже-
женог! Пјесник је прељубу Златкину оправдао!

И сад стоји поврх страшнијех хриди,
К' којим ћера вјетар полудневски
Сву теготу јадранскога вала,
Кад расрдчен на воде му срне.
И сад стоји сунце гледајући,
Које брзо у јасности својој
Хоће зраке да за море скрије —
И сад стоји, ал не стоји сама.
Сједи код ње оно момче младо,
Кога по је скоро заљубила,
И наше је руком око паса,
Кип држећи спушћен у разблуди.
Она гледа море и небеса,
Она гледа сунце и отоке,
Она гледа борје и чесвине
А он јунак њено лице једно.
Да је коме стати тер гледати,
Кадар она к њему сврне око,
Којом моћи отле говор с'јева,
Ког не може језик да томачи.
Ох да ми је некадара било
Саставит их, кад је првом Златка
Разгледала сунца западање
Полаг врела бисте хумске воде!...

Па овај опише сунчевог захода :

Сунце слази; по врх мора
Свој бљедећи зрак разљева,
И цкленого од простора
Лак одс'јева.

Нема даха, ниј' вјетрица,
Да с' његовом водом крене;

Ниј' облака, да врх лица
Баци сјене.

Кô по небу, ког милује
Примогућа власт прољећна,
Свуда свјетлост господује
Недоспјетна.

Так прљена свуд по води
Прољева се помаст плама,
Руменилом свудар сходи
Свјетлост сама.

Освем с десне гдје отоках
Небројене врхе срета;
Вазда растећ сјен дубока
К водам сл'јета.

Просв'јетљен'јех р'јез граница'
Сад се каже у сред мора;
Или грађа', ил' литица',
Или гора'.

Ту се позна оток сваки,
Сјен му личност објављива;
Кô пут неба, пут дна таки
Једнак плива.

Ну за мало, јер здуљена
Сјена сјену кад растиже,
Ону, кôм би знамењена,
Слику диже.

Па психолошко расположење у овоме часу:

Рјеч дахнута, глед стидљиви
Тајне хленње сад тумаче,
Које целов недоспиви
Каже јаче.

Обично се догађа у супрушном животу, да
први жар охладни,

Дође врјеме, чара да нестаје,
Дође врјеме, да се и не хаје...

Али овђе

Једно другом потпуност је душе,
Једно другом изјашњење мисли,
Једно другом изијељење срца.
Један другом кина ј' исцијељење.

Вацлав свеђер из код ње устаје
С већом хленњом, него код ње сједе.
А Златка га гледа да устаје
С таквим срдцем, каквим из далека
Гледала би, да сад к њој приходи
Иза многог приизчекивања.
Један другој у наручју расте,
Један другој у целову грезне,

Један другој у погледу плови.
Недохитно за осталог свјета.
Како рука простог сељаника
Не узмогне на танахној свили
Да одличи пухољке малене
Ожуљена у тешкијем трудим,
Тако чељад око њих стојећа,
На свјетовно охоло хвастање
И на рјечи без мњења научна,
Друг би друга и у чуду питô:
„Би ли ове когод разумио?“

Но ниј' чуда, да други не могу
Да разуме њихове бесједе,
Кад и сами хотећ међу собом
Да тумачу, што им душа ћути,
У устима р'јеч недовршена
Умрла би често у уздаху
Те би поглед мњење изјаснио.
Често поглед а цјелови често,
Кадгод посмјех, кадгод загрљење,
Како би душа захтјевала.

А када је удаљен од Златке,

Она слатка унутрашња сила,
Што га ћера, да њу једну тражи,
Златку једну у свјету цјеломе,

нагони га, да открије своја опшећања у пје-
сми; али памет хитно uzavрена то му не до-
пушта. Ако би коју рјеч летом и забиљежио,

Он би сами таквом се поруго,
Да му ледна своју врелост дави,
Која грије његово срдашце,
Да му бл'једа своје масти гаси,
Које ресу његове зачетке.
И он би се младац побојао,
Да он не би по тешкој несрећи
Свету искру пјесништва згушио,
Кадар никад у животу свому
Већи пјесник није до тад био!

Ето како пјесник мајсторски умије да нам
открије љубав Вацлава и Златке!

Него таква љубав није могла дуго потра-
јати. Вацлаву стигне писмо, да иде, да се бори,
за Пољску. Растаје се са Златком, и пада на
бојном пољу, који црни глас Златки стиже.

Има јада', које срце људско

Једном куша, нит их после куша,
Кад горкости тешком распукнуто
Сву оћути жесточину бола;
Том оћути пак никад не ћути —
Прва болест и последња буде.
Има јада, који кроз памети

И кроз срца једнако продиру;
 Не да јадна забушена памет,
 Да на срце сва болест насрне;
 Не да памет, јербо не вјерује,
 Да је тако сва радост живота,
 Вас јој покој и уздање своје
 Једном пало, једном погинуло.
 Али сваки час даном иза дана
 Куша талог чаше непримјене,
 Непримјене у првоме хипу,
 Ал коју јој сваки час придаје
 Неблажима рука истиности.

Не верује големој несрећи —

По мислим јој разастрта магла
 Не допушта, да вас јад оћути...

Недовршен везак је остао, што је Вацлаву
 везла, ал га није рапчинила, нит допушта, да
 га одалече, него га задржи под оком, да јој
 дубље ране понавља...

Ове психолошке истине у лирици ја није-
 сам наводио до у Јовановићевијем Увеоцима.

Златка је остала трудна са Вацлавом. Пре-
 лијеп расте син љубави, који је мајци жалост
 угасио.

Он јој бдење сваког дана,
 Он јој помња сваког часа,
 Он јој подлог сваког сана,
 Он р'јеч мисли, он дах гласа.

А ову строфу:

У њој разлог свог живота
 У њој узрок свог уреса,
 У њој земних сред празнота'
 Провиђенство од небеса!

ја бих овако поправио:

Он је разлог ње живота,
 Он је узрок ње уреса,
 Он јој земних сред празнота'
 Провиђење од небеса!

како је морао одиста и пјесник мислити, него
 мора да је овђе каква погрешка штампарска
 ил техничка. А хоћете ли једну слику из при-
 роде да ви представи Златку?

Виђе л' благо, по ком вјетрић сваки
 Вал подиже и пред собом ћера,
 Док доведе зима мраз опаки,
 Који га стисне у лед од свудера,
 И кога је мамио вјетрић прије,
 Сад вихара страшна власт не смије!

То је Златка. Она је испила чашу уживања
 једнијем душњом, и остала као сух пањ у гори.

Сад замани врху њега пада
 Блага роса јутром и вечером,

Заман сунце и заман охлада,
 Југ замани с тихијем сјевером,
 Заман зима љетом се мјењива,
 Ах, пањ сухи увјек не зенива!

Али се Златки још црњи дневи справљају.
 Као цвијет што без сунца и кише губи своје
 зеленило, дијете јој расте у мртвилу притис-
 нутијех двора;

Ах, да му је поља растворена,
 Гђе се око кб на мору губи!
 Ах, да му је брда и литица',
 Које главу до облака вију!

Али не дају »правила подобности«, и овђе
 пјесник осуђује по заслуги васпитање језуицко
 онога доба, које није допуштало, да се нарав
 уресна високо разбуди,

Јер што би тад, који суде душу
 По својима душам ухињеним,
 Кад би душа свом јасношћу својом
 Забљештену оку обасјала?

Осим тога, кога је дијете називало бабом, није
 га никад одазивао сином, него га је хладнијем
 погледом ледио у друштву, а кад би се сами
 нашли, грдном би га рјечју оћерао, и време-
 ном је он разумио узрок томе...

Данас сутра све то јаче гине,
 Данас сутра све то јаче вене,
 Док на сврху у постељу леже,
 А с постеље у земљицу прну.

Те слиједи запевке материнске туге...

Врати ми га, Господине! Није
 Сасвим умро, докле ја сам жива!
 Родит ћу га, како родих прије
 Прем пред тобом, прем пред свјетом крива.
 Али немој да ми онди гњије
 Она љепост нада свим љубљива,
 Пред кој не би ни у твоме рају
 Нашб слика да је надсивају!

Ах да можеш једну болест моју
 У твом срцу ћућет, Господине,
 Једну болест мајке, ах, за коју
 Једнијем добром свако добро гине.

Би ли мене сад пустио, би ли,
 Његда мајку, сад пуштио саму
 Овем јаду, кој ми душу хили,
 Овем плачу и овему сраму?

Ја знам, да знаш! Ал ти кушб нијеси
 У твом срцу, како мач болести
 Кроз мајчину душу грдно бјеси
 Преко ћутње, познања и свјести.

То је оно, што у муци твојој
 Душа твоја кушат могла није;
 Круна јада њој се справи — то јој
 У тој круни никад се не свије.

А и тада ти си се болио,
 Да с' остављен сам од оца мила.
 Ах, пропети! И сам нијеси био!
 Код тебе је твоја мајка била!

Ја сам сама — ја немоћна жена —
 Ја сам сама, слаба, срамна, пуста!
 Памет ми је скором ослабјена —
 Трепти срце — мичу ми се уста.

Ја сам сама, како ти ј' остала
 Под твојм крижом твоја мајка, када
 Пуност муке теби ј' покој дала,
 А њу скрани за већег јада.

То би болест, то би болест само —
 Мајке болест недоспјетна, коју
 Ми умрли изрећи не знамо —
 Нитко не зна — питај мајку твоју,

Ах, би ли ме у таквој болести,
 Бил' ме вазда јадач оставио,
 Ти, кој познаш, кô срдито бјести,
 Ти, кој вавјек милостив си био?

Буд милостив! За ме буди
 По твој правди Бог!
 Моју сладост грђе суди
 Нег суђених стог!

За ме жежи пакла пламе
 Тисућ крати већ;
 Све валове срџбе на ме
 Жешће чини тећ!

Све, што трпу сви проклети,
 Што ће трпјет сви,

(Наставиће се.)

ПЕЋИНА НА РУДНИКУ.

1.

Трипут црни гавран загракта и прну
 Над мрачним кулама Остранице града...
 А Бранковић Лазар подиже се тада,
 Мрачан поглед баци у даљину црну.
 Суморно грактање као крик се хори
 И губи се нагло у неме даљине;
 Нити поток шуми, нит листак шумори,
 Ноћ дубока крије рудничке планине.
 А његово срце црна слутња пара,
 И Бранковић дозва свештеника стара.

2.

Кад свештеник смерно у одају
 А деспот огрнут црним огртачем,
 Па нити се диже, нит му руци дође,
 Но замишљен звезка мамузом и мајем.
 Воштаница тихо на столу му гори,
 Оборен му пехар и вино просуто.
 Налакћен на столу он је мрачно ћубо,
 Као тешка туга да му душу мори.
 Но безумно рука полетила мачу,
 Кад се крик ужасни још једанпут зачу.

Док усвјетлу твој освети
 Неконечни дни...
 Сад све на ме — све напрти,
 Нек све кушам ја.
 Прије смрти, иза смрти
 У проклетству сва!...
 Само врат' ми мога сина...

У тузи својој бесконачној молитва јој се претвара у псовку: насити освету твоју нада мном, ал ми само дијете врати, и за ме ћеш бит милостив! Али кад бих још даље шћио наводити, како Златка нариче за сином и за Вацлавом, морао бих све редом преписати. Ту опјећања бурна и разноврсна теку са извора неисцрпне туге једно за другијем, али без икаквог претеривања — све опјећања природна тужној мајци и тужној љуби, коју превелика несрећа у постељу обара. При концу живота дозивље духовника, да се среди. Ту у дугој исповиједи пјесник ставља грешници на уста обрану најубједљивију.

Никад! — Никад ја његова жена —
 Он ми мужем не би у ничему!
 Међу нама би вјенчања сјена,
 Што он мени, и ја бијех њему,
 Док он срђе по срамотах грубих,
 Ја љубљена анђела заљубих!

Тако пјесник врши племенити позив браћоца невољнијех, које осуђује неправедна свјетина баш с тога, што су невољни! Као што се види из овијех навода, не знам, што је љепше: ил језгра ил облик. Језик би само требало ђе-ђе поправити према постигнутијем успјесима на том пољу. И онда би Златка била не само урес српске књижевности, него и мила гошћа сваке књижевне српске куће.

3.

„Звао сам те ноћас, седи свештениче,
 Јер содомски грех ми ум и душу мрачи.
 Чуј! Над мојом главом црни гавран кличе,
 Крик његов ужасни мој свршетак значи.
 Неће много проћи, а ја ћу умрети,
 Опустите сјајни Бранковића двори.
 Али тајну своју ја не смем понети,
 Тајну, што ме мучи и бескрајно мори.
 Исповест ми треба, зато сам те звао:
 Оче, — ја сам мајку своју отровао!

4.

„Кад се Рудник пређе и малена река,
 Далеко одавде има дивље место,
 На које сам некад одлазио често,
 А на томе месту пећина је нека
 И у њој језеро. Са њених висина
 Не шумори бршљан, не мирише цвеће,
 Хладна пустош бије из њених дубина,
 А мртво језеро никад се не креће.
 Но кад камен падне или реч се рекне,
 У хладној празнини стократно одјекне.

5.

„Кад притисне самрт моје груди болне
 И потоне душа у вечноме мраку,
 Ви пођите тамо, размакните волне,
 И на дну језера копајте ми раку
 И ноћу сахран'те. Преко мога гроба
 Нек се мете тешка крстача гвоздена,
 Да ми нема трага за позније доба,
 Да ми гроб не куну у седа времена...
 Све сам сада каз'о, сад умрети могу,
 А ти моју душу препоручи Богу.“

Горњи Милановац, 1887.

6.

Тако деспот рече. А кад треће ноћи
 Почиваше Рудник у ноћној тишини,
 Тих некакав шум се разли у самоћи,
 Као въл огроман по сињој пучини,
 И потону у ноћ... Цело ово вече
 Сановници српски стајаху у двору;
 Мучио се деспот до пред саму зору,
 А у зору челник изађе и рече:
 „Господо, витези! Свршене су муке,
 Деспот даде душу у божије руке.“

7.

Са рудничког виса, по суморној ноћи,
 Лагано се спровод с буктијама слази;
 Тупо звони добош у немој самоћи,
 Два и два се крећу по узаној стази.
 Напред иде чета снажних копљаника,
 А за њоме момци с рујним буктијама
 И мртвачки сандук. И хор свештеника
 Оглашава поноћ светим молитвама.
 У црноме руву спрам буктија сјајни',
 Изгледају они, к'о духови тајни.

8.

Мртва, мрачна поноћ, нигде жива знака!
 Само каткад сова крикне и полети,
 Преплашена ваљда од руменог зрака,
 Од потмуле лупе и песама свети'.
 Кад стигоше месту, крај тихе обале,
 Отпеваше гласно суморно опело;
 Уставама јаким раздвојише вале,
 Ископаше раку и спустише тело,
 И крст преко гроба. И над хладним гробом
 Зашумори вода и покри га собом —

9.

И мир вечни наста... Мрки копљаници
 Оборише тужно копља наопако.
 Погасише свеће седи свештеници
 И пођоше натраг погружени јако,
 И остаде пушта и празна пећина...
 Њу не краси бршљан ни мирисно цвеће,
 Хладна пустош бије из њених дубина,
 А језеро мртво никад се не креће;
 Но кад камен падне или реч се рекне,
 У хладној празнини стократно одјекне.

Војислав.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

А да је г. 1358. кнез Лазар постао „човек краља угарскога“ и римокатолик, и да је г. 1359. помагао и био на руци краљу угарскоме, кад је овај упао у српске земље и напао с војском на цара Уроша, би ли онда Лазар могао имати места и би ли га цар Урош трпио г. 1362. у свом двору и слу-

WWW.UNILIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шао савете тога — по Виланију а по Пантином тумачењу — „неверника и отпадника“?

Но утишај се, брате Србине! Не каже сувремени Италијанац, да је то био кнез Лазар; то само данашњи вајни Славков син и, на жалост, српски историчар каже. Но доста, и ни речи више о г. Панти Срећковићу! Оставимо га мучењу савести његове, а ми пођимо даље. И само да нам се примагнути и доћи већ једанпут до г. 1372. Од г. 1362., где нас Дубровачка архива остави, до г. 1372. има пуних 10 година и шта се све није збило за тих десет година у српској земљи, у српској царевини! И ко да нам каже, шта је за тих десет година, кад се распала и расула српска царевина, радио наш кнез Лазар?

„Па ето су ти при руци српски родослови: Троношки родослов, па Пећки родослов и остали летописи; преврћао си листове кронике Бранковићеве; читао си, фала Богу, Рајићеву историју и још старије „Кратко е кведение“ Ђулинчево и сличне му „изводе“; знаш, шта је писао г. Х. г. 1870. у XXVII. књизи Гласника и како је то, што је написао помнуте 1870. г., касније мало, а имено 1884. г., „пошто је међутим прикупио много материјала и прибавио многе изворе, које г. 1870. није имао у рукама“, *покупио* тај г. Х. онај свој чланак од г. 1870. тако, да је тек том попуном постао тај чланак „јасан и потпун“ (в. Гл. LXIV. 275. и 276.); ено ти, напоследку, „Историјска штудија“ од г. Ч. Мијатовића, кога си толико уздигао над Х-ом, па ћеш ваљда у толиким изворима, историјама, расправама и штудијама и ти моћи наћи и дознати, као што су и други налазили и дознавали, шта је у том десетгодишњем одсеку времена радио кнез Лазар, и како се знао наћи он и употребити згоде и прилике у том бурном времену, да стече и осигура себи у српској земљи своју државу, своју слободу? Зашто да се само ти снебиваш и да очајаваш покрај и код толиког новог материјала и нових извора, које је Х. прикупио и прибавио?“

Јест „прикупио“ и прибавио, али прикупио и прибавио за се; и лако је том Х-у а покрај Х-а лако је и оном „У“, што долази иза икса, та оном Убавкићу! Иксу *помаже* и хала и врана: ту ти је Бан, ту Драгашевић, ту Дучић, па и саме мртве ствари, као н. пр. стари новци и неки „котурови“ њему су од помоћи; па за њега сада ради, или не — Пејачевић је, пишући своју Историју Српску у разговорима између Бугарина и Србина, радио за себе и за своје суреднике или у корист своје цркве, којој је он и његов ред најјача потпора, и био пре а мал да није и данас, нити је Пејачевић икада мислио на нашега Х-а; али се данас тим Пејачеви-

ћевим радом највише користи наш Х. и из његове историје вади данас Х. и мотива и мота и од милина придаје епитет „трудољубиви“ оном, кога је јучер „отвратително“ називао „јежовита“; — и тај наш Х. није ни најмање *избирач*, па је њему и за то лако, јер он не испитује дуго и не разбира много, каква је то грађа, што ју је он прикупио: да ли је трула и од први расточена или је здрава и јака грађа, и да ли су они извори, које је он прибавио, чисти и бистри или мутни и замућени. То је њему сасвим свеједно; само нек није из XIX. века, па је одмах добар извор и он ће вам из тога извора, рецимо из XVIII. века, узети мото за расправу о цару Урошу, који гласи: „*Оубици мон Кљкашинс,*“ и ту га vocativ: „*Убици мон*“ неће ни најмање бунити ни узбуњивати; па као и зашто да га бунити, кад тај vocativ најбоље доказује оно, што жели г. Панта, а то је, да је Вукашин доиста убио цара Уроша. И напоследку лако је том Х-у и зато, *што је на његовој страни васцели српски свет*, па му се мили писати и пискарати, бенетати и приклапати ма што и шта, а све знајући и тим само-знањем соколећи себе, да је на његовој страни цео српски свет.

А ко мени самцу и сломљеном човеку, и осуђеном прије суда, суда божјег, и ненавидимом од оних „коректних праведника“ да помогне, да ми руку помоћи пружи, да ме одржи и подржи над бездању и провалијом? И како да се мени мили дуго испитивати и потанко разбирати и на вази строге критике сваку вест мерити и премеравати па онда писати и казати својим читаоцима, шта је радио и шта није радио кнез Лазар од год. 1362. до 1372., кад знам, у напред знам, и кад и у Новом Саду сви знају и то а priori, да на мојој страни неће се наћи нико од српскога света? Неће на мојој страни никога бити, а како и да буде и како могу захтевати, да се бар један, цигло једини н. пр. г. А. Сандић нађе уза ме, кад ја казујем и пишем јавно, да кнез Лазар није био Душанов намесник а после самодржавни господин Срема и у Срему, дочим г. Х. казује, доказује и тврди, да је кнез и пре и после доиста био господин и Срему. Та нико није рад бити на негативној страни, и ко ће да се одушеви за антитезу, кад теза годи српском срцу и кад српско срце и у таквој тези, која се односи на далеку, далеку прошлост, тражи и налази неке отраде, и побуде за понос? И срце има своја права. Истина је, да има — па ено му народне песме III. књ. 52—57., у којој се помиње Мирко војевода и Рајко војевода, па може ликовати с Мирком а туговати с Рајком; те или ликујући или туговујући себе тешити. Но кад се истакне какво историјско питање, онда нити је песма народна каква инштанција, на коју би се при решавању по-

стављеног питања морао обзир узети, нити има што срце да говори, јер ту је меродавна она богом дана човеку моћ, којом истражује истину. И *истина* — ма како с почетка горка била — и истина, — не велим ја већ сушта истина — *свободит ви!*“ млада браћо моја! И ви ће те се опростити предрасуда, што највише сметају растењу и напредовању у духовном животу. И мени је до тога стало, али бих уједно волио и то, да је бар један од матадора наших, бар г. Сандић уза ме а против Панте, хоћу да кажем против Икса.

И г. Сандића спомињем нарочито зато, што је он позван, с више позван, да напише Историју и Срема и Бачке, а управо Историју Срба у Срему и Бачкој од најстаријих времена до данас; и због тога бих желио, да је г. Сандић са мношвом а не због његових елелија у прози, јер и ја држим, да нам из јада неће процвати нада.

И сам сам јадан, па нећу да још са г. Сандићем јадикujem и наричем за оним, што је прошло, што је минуло и за чим може бити да и није вредно јадати и нарицати. Нама треба леба; — треба да живимо! „Аз јесам хлеб, аз јесам пут и истина и живот!“ Пођимо тим путем, тражимо и истражујмо, што је истинито, гасимо у неутолиму ту жеђ за истином на *извору* и дајимо деци нашој леба, да порасту, да објачају, да поживе животом правијим, животом бољим! То и тако радити дужни су сви, којима је бог дао снаге за тај подвиг, и од те дужности нема диспенза ни разрешења. Но радећи тако и у том правцу имајмо увек на уму оно: Ниједан пророк не прима се у отачаству свом, и будимо спремни за част пророчку. „Отче, иноче, схимниче преподобниче!“ Што ти ту нама толико предикуюш и понујеш и све застајеш и као да се нечега бојиш и прибојаваш, те не смеш на пучину, на одсек (од 1362.—1372.), кад тој предици твојој у овом слову или повести или по-

весном слову о кнезу Лазару није никако место? И што ти све једнако и сваком приликом и неприликом помињеш и потежеш тога Икса, тога г. Панту Срећковића? Та зар ниси неки дан чуо, шта апостол каже: „Ты кто еси, судай уждему рабу, своему господени стонт или падлет“ и т. д., па што га се већ једанпут не оканеш? Дошао си, велиш, у излагању и расправљању до г. 1362. Добро. Па ако даље и преко оне пучине не смеш а ти стани и стој ту на обали и одсеку па *заврши*, и немој се ни најмање бринути и мислити, да и други неће смети. Не брине се, наћиће се други, који ће и хтети и смети па ће и пребродити — и нас превести преко те пучине и довести до год. 1372., које је године кнез Лазар примио начелство српско. Дакле „или куј или не мрчи!“

Лако је рећи, брате ми си мој: куј и кујоле куј! Али шта да кујем и од каквог гвожђа? Од каквог материјала да сакујем мач и да мачем тим сакрушим главе невидимих змијев или невидовних змајева и змајића; за такав зелени мач треба челик-гвожђе, које је у калу ковано а не онакав материјал, који си мало прије ове моје неумесне експекторације поминуо; и да се сакује такав зелени мач за онај гад, треба ту и помагача и не један већ четир помагача; треба помагала, као што браћа наша испод Медведграда кажу. Да, морао бих имати других и друкчијих и разрађенијих повесних извора, него што је Мавро Орбини и Лукарић из почетка XVII. века, јер треба да знаш, да су историјска дела та оба Дубровчанина а нарочито првога од њих, у којима бар нешто има о радњи кнеза Лазара од год. 1362—1372. и да је све оно, што се о том у кроници Бранковићевој налази, и што је из те кронике прешло у Рајићеву историју, да је то све узето из Орбинове историје. Па кад је Рајићу Бранковићева кроника а кроници тој Орбинова историја *извор*, шта се управ каже у том првом извору о кнезу Лазару?

(Наставиће се).

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

V.

ошто је осам дана у Цариграду пробавио, дојурио је Коста преко Галаца и Београда у Нови Сад. Са морнарским животом и са некадашњим илузијама прекинуо је једном за свагда, и сада је требало опет прекинуту гимназијску науку наставити. Али су биле изгубљене две године: једна у наутици, а друга на броду. Ово је требало накнадити. Но куда да се иде ради продужења наука? Није сад нигде згодније било, него да оде на Реку, где је последње време пробавио и где је најбоље по-

знат био. Овде је Коста за једну годину дана свршио два разреда: седми и осми, и положио је испит зрелости крајем школске године 1863—4.

Пре него што пођемо даље, вредно је, да се обазремо на његов досадањи живот, колико се тиче нас, који овде поглавито пред очима имамо Костину књижевну и позоришну радњу.

У Кости се већ у гимназији појавила клица књижевника, нарочито драматика. Највећма се пак на Реци покушавао у књижевним радњама. Кућа, у којој је Коста, учећи наутику и гимназију, живио, била

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је српска. У тој кући био је скоро свакидашњи гост наш негда омиљени, сада већ покојни песник, Никола Боројевић. Нема сумње, да је Боројевић, ма можда само и индиректно, утицао на Костино покушавање у књижевним радњама, јер га Коста са особитом пажњом одликује у својим мемоарима.

Као што смо видели, Коста је већ овде писао мемоаре и путописне цртице. То је био већ један књижевни покушај. Осим тога Коста је, у тим својим првим младићким годинама, писао и песме, од којих ћемо, поред оне већ напред наведене, још једну угледа ради овде да саопшtimo.

Ево је:

Јер пролази време . . .

Хајде, душо, хајде, на зелену траву,
Високо је сунце одскочило веће,
Весела ми буди, горе дигни главу,
Јер пролази време, а вратит' се неће!

Хајде, душо, хајде, да се оросимо,
Да правимо венце, да беремо цвеће,
Хајде, душо, хајде, да се пожуримо,
Јер пролази време, а вратит' се неће!

Лепше је на трави, нег на меке столе,
А коме је воља, нек се ваздан шеће.
Ми сад, хајде, душо, да седнемо доле,
Јер пролази време, а вратит' се неће!

Видиш, душо, видиш, како голуб љуби,
Голубицу своју како ли облеће,
Љуби, душо, љуби и време не губи,
Јер пролази брзо, а вратит' се неће!

Што је пак најкарактеристичније, Коста је још онда почео писати драме, и то баш шаљиве игре, дакле још онда почео покушавати се у оној струци књижевности, која ће му после име и гласа у историји наше књижевности и нашег позоришта утврдити. Од те врсте имаде три таква рада: „*Братов сандук*“, шаљива игра у два чина, „*Освета*“, шаљива игра у једном чину (недовршен састав) и још једна недовршена шаљива игра, која је без наслова, али је по спољашњем изгледу за више чинова била смишљена, и у којој главну улогу игра Божа, чизмарски шегрт, у доба нашег ђаковања на Новосадској гимназији у ђачким круговима врло позната и врло популарна личност. Све ове три глуме писане су у стиховима.

„Братов сандук“ довршен је цео. Предмет је доста наиван, али вештина, којом је и ако незнатан предмет заплетен, показује будућег вештака у шаљивој игри. У толико је пак овај спис фрапантнији, што на свршетку под њиме потписано стоји: „Свршио пред божић на Рједи 1861“.

Ми ћемо у кратко да саопшtimo садржај тога (поред сва његова два чина) малог комада.

Лица су у њему: Госпођа мајка Н. Н.; Милан,

млад доктор, њен син; Љубица, њена кћи; Иван, свршен универзитетлија; Драгиња, његова сестра.

У првој појави првога чина састају се Милан и Иван. Обојица досад непознати, путују сад заједно кући, у једно исто место. На путу се поверава Иван Милану, како воли једну девојку, и то му приповеда *per longum et latum* тако, да овај од нестрпљења хоће да искочи из коже, — па како је несрећан, што не може, да се са својим златом састане, јер њу чува „нека стара авет“, но сада је, вели, изумео један начин, како да јој се приближи. Тај начин је у овоме. Драга Иванова имаде једног брата „бекрију“, који је требао ових дана кући доћи, али је на путу скрхао ногу, па шиље напред само свој сандук, и Иван намерава у тај сандук ући и ужива већ у напред, како ће до своје миле доћи. Из описивања породичних околности сазнаје Милан, да је та драга његова сестра Љубица, она „стара авет“ његова мати, а брат бекрија он сам главом, те одмах почне смишљати, како да се овом свом новом познанику, „лупежу“, освети.

Услед тога пише Милан безимено писмо својој матери, у коме јо опомиње на опасност, која њој и њеној кћери од једног угурсуза-љубавника прети и открива јој читаву тајну. Но то писмо не доспева у руке његовој матери, него неком забуном допадне Ивановој сестри Драгињи, која чита писмо, а ништа не разуме. Кад је баш тако у читању била, улазе у њену собу два човека, који носе грдну неку сандучину. То је друга појава.

У трећој појави долази Милан Драгињи. Милан је са Драгињом од пре познат, и још у њу и заљубљен. Ту јој се он удвара до крајности, а она га својом досетљивошћу исмева, а тиме још већма дражи и подстиче. У разговору тако приметете на једанпут да долази Иван. Ово је неприлика за обоје, и за Драгињу и за Милана. Шта да се ради, него Драгиња наговори и натера Милана — који је сав збуњен од љубави — да се сакрије у ону сандучину. А међу тим приповедао је Милан Драгињи и то, како је неки ветрогоња — не знајући, да је то њен брат — заљубљен у његову сестру, и како хоће, да се да у сандуку тамо однеги. Драгињи, која зна, да њен брат Иван воли Миланову сестру, постало је сад све јасно, на име писмо и сандук, те је с тога одмах, како се Милан у сандук сакрио, и како је Иван у собу ушао, људма, који су с овим дошли, заповедила, да носе сандук, куд је брат рекао. Овај се чуди томе расположењу, но она га полако ућуткује и одводи у другу собу.

Други чин почиње са појавом у Милановој кући, где се овај у полак промаља из сандука, и грди жене и женски род. За тим долази Драгиња у посету Љу-

бици. Ова последња чуди се необичној веселости Драгињиој, па пита, шта је узрок томе, и примећујући, да Драгиња често у сандук погледа, долази на ту мисао, да јој је сандук смешан, па и она му се смеје, колики је, „чини јој се, цео човек могао би се у њега скрити“, па се обе приближују сандуку, да га боље прегледе. Милан се сад од муке почне врпољити и мумлати, тако, да Љубица одмах цикне и побегне, а Драгиња повиче:

„Шта се плашиш?“

Љубица: Има неког!

Драгиња: Ваљда није враг у врећи!?

Мора да је пацов какви!

Љубица: Може бити — ал од већи!?

Милан (провирујући).

Шта сам већ и пацов постао?!... и имена већ ми кроји!
Јесам пацов! Штета само, што се пацов мачке боји!

За тим Драгиња ублажи Љубичин страх, те обе певају код сандука једну песму о тици у кавезу, која се оног јадника у сандуку тиче, и у коју Милан у место рефрена жалосно-смешним примедбама упада, јављајући се кад и кад из сандука.

У идућој појави (трећој) долази Иван у кућу Љубичину, да се с њом по што по то састане, и топећи се у љубавном монологу примети, да му на сусрет долази једна женска, па и не сумњајући, да то може

ко други бити осим Љубице, обори очи земљи, и не дижући их одатле, клекне пред мајку, јер то нико други није био него мајка. У тако скрушеном положају почне јој своју љубав изјављивати, и то тако ватрено, да се мајка, која је пред њим застала, исто тако разнежи и скоро истопа од љубави. Иван је у један мах погледи, и сав се скамени, али из те коже никуда, јер мајка, разнежена, почиње сад њему „курисати“, и не да Ивану ни ока отворити, док се на послетку Иван за невољу с њом и љубити почне. Пољупци су већ у највећем јеку били, кад Милан, не могавши више ову бруку трпити, скочи из сандука. Већ је скоро русвај готов, али ево ти из друге собе досетљиве Драгиње, која читаву ствар разјашњава, као да је Иван ишао на то, да мајчино срце умилостиви, и на тај начин за себе и Љубицу благослов изнуди, на што се Милан уталожује, а и мајка, да само из теснаца изиђе, благослов даје. Сад Иван свезује Милана и Драгињу, и тако се глума са општом женидбом свршује.

Саопштили смо садржај целог овог комадића с тога, што смо хтели да покажемо, каква се вештина у Кости још као у Ђаку показивала, вештина у погледу стварања заплета и комичних ситуација.

(Наставиће се.)

Л И С Т А К.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНЧОВИЋ.

XXVI.

Пречесњејши Господине,
високопочитајемо пријатељу!

Прије мјесец дана одговорио сам вам на писмо ваше од 9. октомврија. Од Г. Илијћа учитеља Карловачкога примићете Забавнике и једну Њемачко-Српску Граматику, и једне *огледе светогa писма на Српском језику*.

Писали сте ми, да вам пошљем и пјесме, по не знам, или сте ради *Српске* пјесме (у оригиналу) или *превод* (Volklieder der Serben); зато вам и нијесам могао сад послати. Како ми пишете, Српске вам могу *одма* послати, а Њемачке *засад* не могу, док не пошљете 2 f. 40 kr. С. М.

У Пешти се штампају Hochzeitlieder der Serben, о којима вам шиљем објављеније. Гледајте да скупите доста прекупитеља. Новце послати и књиге добити можете или преко мене, или пишете управо у Пешту.

Шта велите за мој Забавник? Али управо да

ми кажете. За годину 1827. молим и вас, да ми што дате (ако да бог здравље!).

Г. Кошитар поздравља вас љубезно. Од мене молим поздравите Гдина архимандрита Рајачића и Гдина Трукуљу. С истиним високопочитанијем јесам

Ваш покорни слуга

Вук Стеф. Караџић.

У Бечу 16. (28.) Нојемвр. 1825.

XXVII.

У Бечу 29. Декемвр. 1825.

Високопочитајемо пријатељу!

Три сам ваша писма примио (од 30. Нојемврија и 14. и 21. Декемврија). Но не знам, шта ћу вам одговорити на друго писмо, у коме сте ми послали ово за штампање. Ово све четворо не вјерујем да ће стати 100 ф. W. W.; но опет за новцима стоји! С Тирком сам био два пута, али се опет нијесам могао наћанити да му говорим, јер сам му дужан много још од штампања рјечника; да нијесам у типогра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фији дужан 63 ф. W. W., ја би ово дао да се штампа, па би послје *морали* чекати, али овако не могу, јер ми сваке суботе ишту они 63 ф. Сад друго не знам чинити, него ћу у петак или у суботу молити Мусулина, не би он платио, да се ово наштампа, па да му се послје врати, кад вам та општества плате. Та за бога! Зар ви немате 100 ф. W. W. да пошљете амо? Или може бити да сте мислили, да ће ово више стати? Ја не знам, или се шалите или одзбиље велите, да ћете ми *давати годишњу плату*; али ја сам се заиста наклањивао, да вам о том пишем. Не могу вам казати, у којој сам ја сад невољи. Вјерујте ми, да на Божић нијесам имао за што купити фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи, који је онда дан, и гледајући на ђецу моју, плакао сам као лудо дијете. Све, што се могло продати или заложити, заложено сам или распродано; сад не знам, шта ћу чинити са женом и с *троје нејаке ђеце*. Зимно доба а дрва нема! Ја једнако мислим, да сам боље што заслужио, и да ће срамота бити народу српскоме, што ја овако живим. Дајте, шта ми можете дати на годину. Ја знам, да ви мени за сад не можете дати, колико ми треба, али дајте, колико можете: боље је ишта него ништа. Кад се Милутин родио, писали сте ми, да ћете гледати, да му Сервици даде штипендијум; дајте гледајте сад Сави, коме је настала већ шеста година, и све једвако приповеда о *Кра-*

љевићу Марку, о Милошу Обилићу и о Бановићу Стражињи. О једној новој несрећи мојој, која ме је управо довела у ово данашње стање, могла би се читаво (и у Европи нова) књига написати: о том би се само ми разговарати могли. Дајте помозите, само да зимус не умрем од глади и од зиме, па ћу на прољеће за *навијек* бјезати из Беча. Кад би сам имао на мјесец 50 фр. сребра, онда би сам могао (сиротињски) у Бечу живити (с оним, што би сам ја од књига још заслужио). Дај помозите, ја сад ја никад.

Овђе је Ча Стева с Јустином; ја још нијесам био код њега, али ћу му отићи ово дана. — Мислим, да ће и Grim до неколико дана овђе доћи.

Збиља! Ако се нађе новаца, оће ли се ове таблице штампати у овом истом формату, као што су написане (т. ј. на половини табака — in folio)?

Зашто централистима пишете презимена на крају са *ћ*, а клерикалцима са *ч*? — Онај Србин, који је овђе сјекао у камену, умрљо је управо од сиротиње; он је овђе ишао у школу, па је уз то као самоук сјекао којешта у камену, али боље од њекоји мајстора.

Вук.

(На хартијици): Секретара вам овђе нијесам могао наћи, него сам писао у Пешту Намуљаку, који је сам Словак и Луторан; а може бити, да би то још боље било, да ви пишете Шафарику.

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Још лане смо у 24. броју нашег листа на странама 800. и 801. приказали Грчку граматiku професора дра Јована Туромана. Неки дан пак дође нам до руку немачки часопис Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, што у Бечу под уредништвом В. Хартла и К. Шенкла ово већ 38 година излази, и то нам дође до руку друга свеска за ову годину и у њој нађосмо Грчку граматiku Туроманову приказану од преводиоца Његошева „Горскога вијенца“ дра Кирсте-а. Како тај темељити научењак мисли о књизи нашег Туромана, може се видети из првих речи његових, којима уводи оцену. Кирсте вели овако: „Досад се у Србији и по српским гимназијама у Аустрији употребљавале при учењу грчког језика граматике написане туђим, понајвише немачким језиком или преводи таквих граматика. Туроманова је књига прва самостална обрада грчког ученог материјала на српском језику и заслужује већ и с тога, да се филолози на њу осврну. Но уз тај више национални интерес придружује се околност, што је писац по нашем мишљењу на изврстан начин одговорио свом плану, да напише практичну школску књигу и ништа друго. У том бисмо погледу ту књигу обележили као напредак према Курцијусовој граматизи, у којој се, као што је познато, налази много штошта, што за ученика није ни од какве непосредне практичне вредности. Упућујем само на силне оне белешке о дијалектима у Курцијусовој граматизи, које су код Туромана агодно наклањене са два додатка, што приказују особине Омирског и Иродотског дијалекта. Свуда се указује практичан школски човек.“ Па онда прелази на поједине примедбе, где се Кирсте не слаже с Туроманом, а вели, да „ће се радовати,

ако једна или друга примедба наиђе у писца на одзив“ те ју Туроман у обзир узме, кад књига дочека друго издање, које Кирсте скоро изгледа. Међу тим примедбама на једном се месту Кирсте овако изражава: „Као што наука о гласовима и облицима, тако нам и синтакса показује писца као практична и умна школског човека. У главном се држао Курцијуса, у појединим је стварима пак много штошта оштрије схватио или преиначио.“

— Иашла је трећа свеска Грмовићеве „Smotre“. Настављен је у тој свесци уредников „Прометеј“, па онда долази песма Владимира Марјановића „Срце и разум“; после песме има почетак културно-историјске расправе професора Ивана Милетића под насловом „Глагољаци, особито Крчки, у прошлости хрватској“; реч је у том почетку те расправе о словенској литургији међу Хрватима, даље о борби за њу од најдањих времена до данас, нарочито на острву Крку и Лошину, и о културној важности те борбе. На реду је даље Ивана Милетића „Чувство и гласба“ а за њом „Социјологиска разматрања“ дра М. Вишњана, белешке уз дело Макса Нордауа „Conventiionelle Lügen“. Довршен је затим професора Кучере „Спектроскоп“. Под „Књижевним објавама“ настављен је приказ Рајнхолдове „Geschichte der russischen Litteratur“. Затим долази т. зв. уметнички разглед и ту је реч о гостовању певачице Фонтрмове, малог вијолинисте Печка и певачице Крамбергрове на земаљском позришту у Загребу, осим тога и о првом приказу најновије Dumas'-ове драме Francillon“. Још има у овом броју опишан некролог Крашевском па онда и овај број завршују силне занимљиве културне и књижевне „Sitne viesti“; ту имамо уредништво „Smotre“ да известимо о том, да писац „Прибислава

и Божене“ у „Отаџбини“ и писац „Новог доба“ у нашем листу није једно лице; прво је написао Драгутић Ј. Илић а друго овога брат Милутић Ј. Илић.

ЧИТУЉА.

— У Вршцу је 17. о. м. после тешка боловања у 33. години свог живота преминуо **Јаза Нанчић**, вредни тај млади књижевник наш и новинар. Покојник је био родом Вршчанин. На врло је много страна радио, тако је осим свог новинарског рада писао и преводио песме и приповетке, па и шаљиве ствари. У Јавору* је саопштено већих његових белетристичких радова. Ту су оригинали: „шаљиво-жалосна прича из живота: Бекрије“ (1880.), па онда „Двоје сватова у један дан“ (1881.), па приповетчица из ђачког живота „Један дан мушко“ (1882.) и „Мир у ратно доба“, приповетка из 1848. године а из живота Јована Стерије Поповића (1885.); преводи: слободно с пољског Шенкјевичева приповетка из малоруског ђачког живота „Младост руског“ (1883.), „Ожењен или неожењен?“ из живота једног руског истражног судије (1882.). По тим још ни издавка није исцрпљен сав његов књижевни рад. Написао је и издао и неколико засебних дела. Баком је међу својим друговима био необично поштован те је био неко време и председник Градјачке академијске дружине „Србадије“. У Вршцу је од године 1882. до 1885. уређивао лист „Српство“. У последње је време био главни сарадник „Заставе“ а до некле је замењивао уредника. У опште се може за ње рећи, да је сав свој век провео у служби свом роду те сваки пријатељ српске књиге и просвете мора за њим ваљалити и кликнути му: Покојна ти душа и вечан спомен!

— У недељу, 8. марта о. г. зави се пољска „ојчина“ и пољски народ у црно. У тај дан се раставила са светом велика душа вернога јој сина до самрти, у тај кобни дан се са светом опростио најпродуктивнији и најомиљенији приповедач, ученак, публициста пољскога народа, који му беше чеденка и пред страним светом. Знамените 1812. године, кад је војска наполеона газила преко Пољске и Литве у Русију, склонили се Јан Крашевски, властелин од старе лове у Долхом крај Гродна, са својом женом Софијом Мањском, склонили се испред војне хуке и буке, у тврде бедеме Варшавске. И ту им се роди син првенац **Јосиф Игват Крашевски** 28. Јулија. Његово рођење као да иде у корист оној тврди, да „велико време рађа велике људе“. Детињство је провео на очеву имању Долхом и на Романовом, имању своје прабабе Констанције Новомјјеске и бабе Мањске. Прабаба му беше и први учитељ; она му је из рана умела да усади у млађано срце све врлине своје узвишене, племените душе. А поред тога се и сам Јосиф отимао и крадом читао, што му је год дошло до руке. Од 1822. 1829. беше ђаком у Бјалој, у војводекој школи Љубљинској и најзад у Свислочу. У Свислочу му беше пријатељ и путовођа професор Валички, који му умела да омили народни језик, народну историју, да му пробуди љубав према науци. Године 1829. изучава у универзитету у Вилноу филологију, пољску књижевност, нарочито „златно доба“ Сигмундово (XVI. век). Већ 1830. написао је дело „Историја пољскога језика“, које је остало у тај мах у рукопису. Доцније се њиме натекао за катедру пољскога језика у универзитету светог Владимира. Дело је признато као најбоље, али се међу тим пољски језик укинуо. У то се десила и буна, у којој је и Крашевски допао ропства, а из кога га је ослободила тетка му Длуска, заузевши се за њега код генералног губернатора кнеза Должорукога. Првенца његова, с којом је до тада изишао пред публику под псеудонимом Ф. К. Пастернака, не стеклоше му никаква гласа. Но тај га први неуспех није збунио, он је осећао у себи и снаге и воље, да поради као мрав на просвети свога народа. Од 1833—1840. провео је на свом добру, бавећи се економијом и књижевношћу, а у то доба (1838.) и оженио Софијом Воронича, синовicom прмаса пољске краљевине Ј. П. Воронича. Од 1841—1852. уређивао

је са својих имања Грудека и Хубина часопис Athenaeum, од кога је изишло у Вилноу 66 томова; и, осим што је сам уредник морао да пуни стране, имао је још и материјалних неприлика, јер је у последње време лист спао на број испод 100 претплатника. Године 1853. пресељено се у Житомир, где га након три године изабраше за почасног куратора тамошње гимназије. Године 1858. обишао је Берманију, Италију и Француску. А 1859. примио је у Варшави главну редакцију листа Gazeta Polska; али због револуционих покрета морао да остави уредништво и да сели за границу, у Дражђане, где је 1870. и 1871. уређивао периодичан лист „Недељу“. Године 1879. прославио је цео народ пољски одесетгодишњицу његова књижевног рада с неонисаним одушевљењем. У Дражђанима га је 1884. задешила велика несрећа, јер је уплетен у неку заверу, као бајаги да је издавао тајне немачке војске француским властима. Суд га је осудио на робију, али га доцније пустише под кауцијом, да му се здравље поправи. Болном телу не могаше лека да нађе и смрт га стигне ономадне у Генуји. За 75 година свога живота а 57 година књижевног рада Крашевски је вредно пратио све, што се дешавало у историји човечанске мисли; радио је на историји, археологији, иконографији, етнографији, филозофији; писао је приповетке, романе, лирске песме, епе, комедије, драме; бавио се сликарством, (сам је илустровао неке своје романе), гравирањем, сабирао је колекције, путовао и т. д. По броју својих дела заузима Крашевски мал не прво место међу свима европским писцима. Досад је написао преко 300 дела у више од 500 свезака. Радност је његова постепено расла, па и у оних годинама, у којима се и најврснији писци обично одмарају на лорикима. Својим белетристичким радом задао је смртни ударац мајмунисању француским романима и ударио чврст темељ чистој, народној књижевности. Најбољи су му друштвени романи: „Колеба иза села“, „Уљана“, „Песник и свет“*) и т. д. Под псеудонимом „Болеславита“ издао је читав низ романа, у којима је верно напртао стање пре и после 1863. године. Од историјских је романа на првом месту „Стара прича“, „Љубови“, „Браћа, која су устала из мртвих“, „Маслав“ и т. д. По најволео је да бира грађу из XVI. и XVII. века на пр. „Brühl“, „Седмогодишњи рат“ и т. д. Верно је у њима изнео оно доба, и немилице шибао мане и ране тадањег пољскога друштва и пољске владавине; а грађу су му за то пружали оригинални извори, којима се при писању служио. Од песама му је најзначајнија поема трилогија „Anafielas“ а од драматских радова: „Портрет“, „Коса и брус“, „Трећи мај“ и т. д. Осим белетристике радио је још с осомбитим успехом на историји („Вилно од почетка до 1750 г.“, „Литавска од најстаријег времена до 1836 г.“), филозофији („Историја природне филозофије Хеглове“, „Претрес филозофске системе Трентовскога“), археологији („Уметност у Словена нарочито у прехришћанској Пољској и Литавској“ и „Collection iconographique Polonoise“ и т. д.). У публицистичким му је радовима на првом месту критика, т. ј. његова кореспонденција у разне Пољске листове. Неке је критичке радове издавао у засебним књигама („Студије књижевне“, „Нове студије књижевне“, „Расправе о књижевности и уметности“, „Данте“ и т. д.). Као новинар и уредник политичких листова умео је дивним начином да покрене, прати и претреса сва дневна питања. То је у кратко живот великога покојника и неколико мрвица његова рада, јер цео рад његов није је кадар један човек прегледати ни у једну белешку сместити. Морао би се свако задивити, кад би се исписали само наслови од свега, што је он до данас написао. Али поред свега тога нека се не мисли, да су ти радови овлаш рађени, као што бива обично код сувише продуктивних писаца. Крашевски је свуда Крашевски. Својим красивим радовима стекао је много части имену словенском у страном свету. Нека му је дичан и светао спомен и у српском народу

*) Овај роман Крашевскога изаћиће за који дан у српском преводу Рајковом.

САДРЖАЈ: Краљево звоно. (Наставак.) — Магдалина. Слика из великоварошког живота. Од Милана Савића. — Дум Антон Казаля. Од Л. Томановића. — Пењина на Руднику. Песма од Војислава. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак.) — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. XXVI. XXVII. — — Ковчежић. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожича у Београду.

СРПСКА ПТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.